

עתון ושמו "כותל מערבי"

מוסיה ליפמן

הופיעו גם על כרטיס-החבר של האגודה. את "כותל מערבי" הגדיר מרמר כ"עתונצ'יק [צייטונגל] קטן, לוחם" — 8 עמודים במחיר חצי פני. המערכת היתה בדירתו של מרמר, וכתובתו הופיעה בעמוד הראשון של העתון.

קלמן מרמר — דיוקן מאוחר

הכותל המערבי מתקשר בדרך כלל לתולדות ירושלים ולנושאי דת ומסורת, אולם היה גם, לפחות פעם אחת, "כותל מערבי" חילוני לגמרי, ולא בירושלים כי אם בלונדון. המדובר בעתון יידי בשם "דער כותל מערבי" שהופיע תקופה קצרה בשנים 1902-1903, בעריכת איש רב פעלים בתחום העתונות היהודית — קלמן מרמר. מרמר נולד בשנת 1876 בעיירה בסביבות וילנה. עד גיל 10 למד אצל מלמדים מקומיים ולאחר מכן השלים את לימודיו בוילנה. הרבה מזמנו הקדיש לקריאה והוא עשה זאת בעיקר בספריה הנודעת על שם סטראשון. תקופה מסוימת התקרב לחוגים מהפכניים, היה חבר המפלגה הסוציאליסטית, למד חרטות ועבר במקצוע זה. בשנת 1897 יצא לשוויץ ולמד ספרות, היסטוריה ופילוסופיה באוניברסיטת ברן. בעיר זאת היה לציוני.

בשנת 1902 היגר לאנגליה והתיישב בלונדון. כמהגר צעיר ממזרח אירופה התחבר לאנשים מסוגו שחיו באיטט סיד וראו עצמם יריבים לאגודות הציוניות המבוססות שמרכזן היה בווסט סייד. מרמר וחבריו הקימו את האגודה הציונית "מערבי". הוא נימק את השם בעובדה, "שארץ ישראל נמצאת באסיה המערבית ויהודי הארץ היו נקראים פעם בני מערבה", כפי שכתב בזכרונותיו. הסבר אחר לשם האגודה, הגיוני יותר, מעמת אותה עם תנועת "המזרחן" שקמה באותה שנה, ואיגדה את הציונים הדתיים (המפד"ל של היום היא ממשיכתה). מרמר וחבריו ביקשו להקים תנועה-שכנגד, חילונית וסוציאליסטית, ומה מתאים יותר מלכנותה בשם המנוגד לחלוטין ל"מזרחי"?

בתקופת חייה הקצרים השתייך לאגודה רק מספר מצומצם של חברים, ויריביו של מרמר כינו אותו ואותה "ישו ו-12 השליחים". היא התכנסה לראשונה ב-16 באוגוסט 1902, וכבר בכינוס זה הועלה הצורך בהוצאת ביטאון שיביא את דבריה לציבור הציונים באנגליה. מטרתה המיידית של "מערבי" היתה "להביא לדמוקרטיזציה של הפרדציה הציונית, האוטוקרטית והשמרנית, באנגליה."

מה אנו רוצים?

בנובמבר 1902 הופיע הגיליון הראשון של ביטאון "המערבים" — "דער כותל מערבי", כמובן, ביידיש. העורך — קלמן מרמר. שני פסוקים התנוססו מתחת לשם העתון, ובעברית דווקא: "אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני!" ו"אם אין אני לי מי לי". פסוקים אלה

W H I T E K O O N I T Z M A R M O R

דער

בוטל מערבי

פערלאג: ציוניסטען-פעראייניגונג "מערבי" אין לאנדאן.

אלע געשעפטליכע אָנגעלעגענהייטען
וואָלען געשיקט ווערען צו:
U. Koonitz,
30, SIDNEY SQUARE,
Mile End, London, E.

אם אין אני לי,
מי לי? (אבות פ"א י"ד).

אם אשכחך ירושלים
תשכח ימיני!
(תהלים, קל"ו ה')

אלע מאַנוסקריפטען וואָלען געשיקט
ווערען צו:
E. Marmor,
164, CANNON STREET ROAD,
Commercial Rd., London, E.

פרייו אין הייפער

נומער 1

לאנדאן, כסלו, א, תתל"ד.

און אויך דיעזע וועגן פֿעררוקט אין די ווינקלעך און האָבען
קײן מוטש צו אַרבייטען... אָבער כל זמן אונזערע קרעפטען
וועלען אונז ערלויבען צו בריינגען קרבנות אויף דעם מובה
פֿון אמת און גערעכטיגקייט וועלען מיר אונז פֿאַר'ן שקר
ניט פֿירכטען.

דער "בוטל מערבי" וועט, כל זמן ער וועט עקסיסטירען,
בילדען אַ פֿרייע ביהנע, וואו יעדעס פֿיהלענ-
דעס הערץ וועט קענען אויסניסען ויין "תפלה לעני" און אויסדרי-
קען פֿריי און אָפֿען אלעס וואָס עס דיינקט און פֿיהלט...
"במקום" שאין אנשים השתדל להיות איש! עס וויינען ניטאָ
קײן מענשען-טהוער צווישען די ציוניסטען אין מלכות
ענגלאַנד און דער יונגער ציוניסטען-פֿעראייניגונג "מערבי" שטריינגט
אַן אלע ויינע כחות צו ויין אַ מענשליכער פֿעראייניגונג און כל זמן
וויינע מאַטעריעלע כחות וועלען איהם ערלויבען וועט ער
הערויסגעבען אַ פֿרייען אָרגאַן.

דער פֿעראייניגונג "מערבי" איז וואָנאַר צו שוואַך אויסצוהאַלטען
אליין דעם קרייניטשקען אָרגאַן, אָבער נעהמענדיג אין
אנבעטראַכט אַז עס שמעהט יעצט אויף דער מאַגעס אָרגאַניזאָ-
די פֿראַגע פֿון "וויין אָדער ניט ויין?" פֿון "לעבען אָדער
שטאַרבען?" — די פֿראַגע פֿון אונזער אָרגאַניזאַציע — איז
עס נעטהיג, אַז אלע ערנסטע ציוניסטען וואָלען האָבען די
מעגליכקייט הערויסצוואַגען פֿריי וויינע טיינגונג, כדי מיר וואָלען
קענען שאַפֿען אַ נייע געזונדע און קרעפֿטיגע אָרגאַניזאַציע.
מיר האַפֿען, אַז די ציוניסטען וועלען זיך אָרגאַניזירען און
שאַפֿען אַן אַלגעמיינעס און פֿרייען אָרגאַן, וועלכער וועט
וויין געבויט אויף די יסודות פֿון אמת און גערעכטיגקייט און
וועט בילדען אַ שטאַרקע, קרעפֿטיגע וואָנאַר פֿאַר אלע ציוניס-
טען פֿון גאַנץ מלכות ענגלאַנד.

דער בוטל מערבי.

וואס ווילען מיר ?

ובמקום שאין אנשים השתדל להיות איש, (אבות פ"ב ו').
מיר ווילען משהן אונזער פֿאליכט און ווילען, אַז אַנדערע
וואָלען עס אויך טהאָן... און פֿאליכטען
האָבען מיר זעהר גרויסע און זעהר פֿיעל, דען עס איז יעצט
פֿאַראַן זעהר פֿיעל צו טהאָן און עס וויינען ניטאָ קיינע טהוער.
וואָס מעהר אַרבייט אלץ מעהר פֿאליכטען, וואָס ווייניגער
אַרבייטער אלץ גרעסער די פֿאליכט...
מיר ווילען, אַז דער ציוניזמוס וואָל אויפֿהערען צו ויין אַ
ביליגע סחורה וואָס קאָסט בלויז אַ פעני אַ וואָך,
וואָנדרערען אַז ער וואָל ווערען בלוזט פֿון אונזער בלוזט און פֿלויש
פֿון אונזער פֿלויש, אַז מיר וואָלען שטענדיג דיינקען אַן דער
אַלטער שבועה: "אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני".
מיר ווילען, אַז אונזער עולם וואָל אויפֿהערען זיך צו פֿער-
לאָזען אויף וויינע בעלי טובות און שחלנים,
וואָנדרערען אלעס וואָס ער טהוט וואָל ויין אויף דעם גרוגד פֿון
זעלבסט היילפֿע, און מיעף אין דאָס האַרץ פֿון יעדען
מענשען-קינד וואָלען זיך איינזאָרעלען די אונשטערבליכע
ווערטער הללים: "אם אין אני לי, מי לי?" ווען איד אליין
העלף מיך ניט, מאַ ווער זשע וואָל מיר שוין העלפֿען...?
מיר ווילען נאָך פֿיעלעס, דען אלץ "גאַנצע יודען" פֿעהלט
אונז נאָך זעהר פֿיעל... אָבער עס קומט ניט
אויף דעם "וועלען" וואָנדרען אויף דעם "קענען" אין קענען,
קענען מיר זעהר ווייניג... צו שוואַך וויינען אונזערע קרעפֿ-
טען, צו קליין איז די צאָהל פֿון דעם "גאַנצע יודען", עס וויינען
געבליבען "אחד בעיר ושנים במשפחה" וואו ניט וואָן איינער

עמוד השער של הגיליון הראשון - לונדון, א' בכסלו תתל"ד (תרט"ד), 1903

"חנוכה, אלפיים וס"ט [שנים] למלחמת החשמונאים".
מאמרו "ציונים תתארגנו" מן הגיליון הראשון זוכה להמשך בגיליון השני. לדעתו, יש צורך באירגון ציוני חדש, ואם לא יקום תעמוד הציונות בפני השאלה ההמלטית הנודעת: להיות או לא להיות...

הגיליון השלישי הופיע בינואר 1903. כותרת המאמר הראשי מזכירה דברים שכבר נכתבו — "האירגון החדש". הפעם מתלונן מרמר גם על המהגרים, הפסיביים מדי לטעמו. הוא מונה את קבוצותיהם השונות, ומזכיר בין השאר את "הסטודנטים של מיטה", שבגלל מצוקתם לא שכרו חדר אלא רק מיטה.

מאמר אחר הוא סאטירה על פגישת מנהיגי הפרדציה הציונית בלונדון עם ד"ר הרצל. הכותרת: "ד"ר הרצל ליד מיטת החולה". ד"ר הרצל מוצג כרופא, הבא לטפל בפרדציה האנגלית הגוססת. הד"ר אינו צריך אפילו לבדוק את "חולה". הוא מאבחן מיד את שורשי ה"מחלה". שמה "עצלנות" ועל החולה לרפא את עצמה.

במאמר נוסף, עליו הוא חותם בכינוי "צוויי מאל ביטער" (פעמיים מריר) תוקף מרמר את המתבוללים, "הגויים היהודים", המסתפחים למפלגות סוציאליסטיות לא יהודיות. בסיומו הוא קורא ליהודים אלה לא ללכת ב"דרכי השקר" ולגלות נאמנות לציונות. המדורים "תיבת נוח" ו"מכתבים למערכת" סוגרים את הגיליון.

גיליון מס' 3 היה גם הגיליון האחרון. ניסיונה של האגודה לקיים את העתון עלה בתוהו, וגם מגבית מיוחדת שאירגנה בקרב חברים ואוהדים, בשם "קרן ביטחון", לא הניבה תוצאות. במכתב שכתב מרמר באותה שנה לעורך העתון "פריינד" הסביר את נסיבות סגירתו של עתונו. יהודי אנגליה הוותיקים ראויים כמעט כולם לגנאי, ואין ביניהם, להערכתו, "אפילו מניין של ציונים". כמעט כולם מנותקים

חלקה העליון של ה"פרוגרמה" של ה"מערכים" מלונדון

א. ציעל און וועוען.

אַרס. 1) די „מערכים“ קעספּאַטן פֿאַר די אינערליכע און אויסער-ליכע פֿרייהיים פֿון וויער פֿאַלק און לאַנד, און אַרבייטן סען — אים זינען פֿון זייערע נביאים — פֿאַר די יודישע רענע-פֿאַנס.

מאמר המערכת נשא את הכותרת "וואס ווילען מיר?" (מה אנו רוצים?). בין השאר רצו חברי האגודה ש"הציונות תחדל להיות סחורה זולה העולה רק פְּנֵי לשבוע אלא תהיה לדם מרמנו ובשר מבושרנו... אנו רוצים שהציובור שלנו יחדל לסמוך על 'בעלי טובות' ושתדלנים למיניהם, ושכל מעשיו יעשו על בסיס של עזרה הדדית".

ועוד באותו מאמר:

כותל מערכי ישמש תמיד במה חופשית ל"תפילה לעני", וכל אחד יוכל לבטא בו את דעותיו ומחשבותיו באופן חופשי... אגודת "מערכי" אמנם חלשה מדי לקיים לבדה את הביטאון הזעיר, אולם נוכח השאלה העומדת עכשיו לפנינו, "להיות או לחדול", "להיות או למות" — יש צורך לתת אפשרות לכל הציונים הרציניים להביע את דעתם כדי שנוכל לבנות ארגון חדש, בריא ותוק... אנו תקווה שהציונים יתארגנו ויקימו ביטאון כללי חופשי שייבנה על יסודות האמת והצדק ויהיה למעו (כותל) לכל הציונים בממלכת אנגליה.

גם את המאמר הבא, החופס את מרבית העתון, כתב מרמר. כותרתו — "ציונים תתארגנו", ועיקרו — תיאור מצבם הקשה של המהגרים היהודים ב"גיטו המודרני" של לונדון, ומה יש לעשות כדי לשנותו.

מדור מעניין הוא "תיבת נוח". כותרת המשנה שלו — "קולות הציבור". פירסום המדור הוא תוצאה של הרצאות שנערכו בספריית יידיש בלונדון, שבה נמצאה תיבת מכתבים המיועדים להנהגת האגודה. בדברי ההקדמה שלו הסביר מרמר, כי המדור יפרסם מכתבים והצעות שיש בהם עניין לציבור הרחב. בין ההצעות הראשונות: אירגון נשף, שיכניס כסף הן לאגודה והן לקרן הקיימת לישראל; ייסוד בנק ציוני בלונדון; הקמת תזמורת ציונית.

מרמר מספר בזכרונותיו שהחוגים ה"שמרניים" כהגדרתו בהנהגת ציוני אנגליה רגזו על העתון החדש. לעומת זאת, השבועון העברי "המגיד" שיבח דווקא את "דער כותל מערכי" וציין שהוא מכניס "דם צעיר לתנועה הציונית".

ד"ר הרצל כרופא

הגיליון השני הופיע בדצמבר 1902 במתכונת דומה לגיליון הראשון. מרמר כתב את רובו, בדיוק כפי שעשה בקודמו. על המאמר הראשי לא חתם בשמו, אלא באחד מכינויו הספרותיים — "חיאמת". לדגל חג התנוכה הקרב הוא הכתיר את המאמר בכותרת "חנוכה". עניינו העיקרי — כמו בגיליון הראשון — מצבם העגום של המהגרים היהודים באיטט סייד של לונדון, הסובלים מאבטלה ורעב. לגביהם, מציין מרמר, "חג התנוכה הוא להבה קטנה של נד חנוכה... וסעודה קטנה המורכבת מלביבות". מן המאמר לא נעדרת גם קריאה כללית הקשורה לחג: "נילחם עד שנשחרר את עצמנו מבפנים ומבחוץ ונביא אותו בחזרה לארץ החשמונאים, לארץ ישראל שלנו!".

מרמר צירף למאמר את תאריך כתיבתו, ברוח הדברים שכתוכו:

עוד תקופה קצרה יחסית. התחרות בין חברות האניות גרמה לכך שההפלגה מאנגליה לארצות הברית היתה כמעט כחינם – 10 דולר. רבים מהמהגרים היהודים בלונדון, ביניהם מרבית חברי "מערבי", ניצלו את ההזדמנות והיגרו אל מעבר לים. המעטים שנשארו הצטרפו לפועלי ציון. ב-1906 היגר גם מרמר לאמריקה והיה לעורך עתון פועלי ציון "דער אידישיער קעמפפער" (הלוחם היהודי) ופעיל במפלגה.

בשנת 1907 נסע לארץ ישראל ושהה בה כשנה. כאן התיידד עם המנהיגים הצעירים של תנועת הפועלים כמו דוד גרין (לימים בן גוריון), יצחק בן צבי, רחל ינאית ואחרים. הוא שב לארצות הברית ולאחר שנים אחדות עזב את פועלי ציון והצטרף למפלגה הסוציאליסטית האמריקנית, ממנה הגיע לקומוניזם. עשרות שנים היה קומוניסט ובשנות ה-30 ישב שלוש שנים בברית המועצות. בשנת 1952 רצה לבקר בארץ, "לא כתייר אלא כתושב מאז, החוזר ורוצה לראות את ביתו הישן". אלא שהביקור לא יצא אל הפועל. הוא נפטר בלוס אנג'לס ב-2 ביולי 1956, חודשים מספר לפני יום הולדתו השמונים. ברשימה לזכרו שכתב ירדו מנוער יעקב זרובבל, נאמר: "לא זכה. נפטר בניכר, תרתי משמע. לא חזר לפעילות בעמו ולא חזר לביתו הישן..."

מן הגוף הלאומי היהודי. המהגרים העניים גם הם איכזבו. בקיצור – העם היהודי חולה. כדי לרפאו הוקמה האגודה "מערבי" והוצא לאור עתונה, במטרה לסייע לטפל ב"חולה". אלא שה"חולה" אינו רוצה בטיפול. "קראו לנו קולטוריסטים, פרקציונרים, סטודנטים, מציין מרמר. "והעיקר, אנו אנשים מסוכנים, נביאי האמת" שצריך להיזהר מפניהם... נוכחנו לדעת שאנו מדברים אל הקירות... אין ברצוננו להקריב זמן, בריאות וכסף למען מלחמה דון-קישוטית." עם סגירת העתון התפרקה גם האגודה. למרמר הוצע להיבחר להנהלת הפרדציה הציונית באנגליה, אולם "הגאווה הפרולטרית" שלו גרמה שיסרב להצעה. הוא המשיך בעבודה חינוכית וספרותית והשתתף כציר בקונגרס הציוני כבול באוגוסט 1903 ("קונגרס אוגנדה"), בו נימנה עם המתנגדים החריפים להחלפת ציון באוגנדה. בינואר 1904 שב ללונדון והמשיך בעבודה עתונאית. הוא ערך את העתון החדש "דער לאנדאנער יוד" (היהודי הלונדוני) ולאחר זמן קצר, משהתקרב חבריו והוא לתנועת פועלי ציון, ערך את עתונה "די יידישע פרייהייט" (החופש היהודי). במערכת העתון התודע לסופר הצעיר יוסף חיים ברנר. עתון נוסף שערך באותה תקופה היה "דער יידישיער אווערטייזער" (המפרסם היהודי), גם הוא בהשתתפות י.ח. ברנר.

פעילותו החברתית והעתונאית של קלמן מרמר בלונדון נמשכה

כריטיס הציר של מרמר בקונגרס הציוני ה-6 (קונגרס אוגנדה)

VI. Zionisten-Kongress in Basel

23. bis 28. August 1903

DELEGIERTEN-KARTE

FÜR

Herrn Clemens Marmor

AUS

Basel

DAS KONGRESS-SEKRETARIAT:

Austria

ZUM ERÖFFNUNGS-SITZUNG IST DAS
SCHWARZE FESTKLEID UND WEISSE
HALSBINDE VORGESCHRIBEN.